

Vladislava Gordić Petković

KAPUTI DREŽDE NA NEBU

(Katalin Ladik: *Mogu li da živim na tvom licu: romaneskna životna priča*, preveo sa mađarskog Arpad Vicko, (Re)Konekcija / Forum, Novi Sad, 2021)

*Vandrokaš sa napuklim narom u ruci.
Androgin sam: lažljivica. Dakle, iskrena.
Vatrom zahvaćeni padobran u beloj noći.*

Bilo koji citat iz mozaičnog prozno-poetskog omnibusa Katalin Ladik, na mađarskom prvi put objavljenog 2007. godine, sagradiće munjevito sliku paradoksa, i paradoks slike. Autorkin rukopis vođen je iluzionizmom autobiografije: ne, ne postoji u tekstu nikakva želja da se formuliše progresivni sled jednog života, niti ima mesta lamentu nad osvešćenjem da su događaji neuhvatljivi i nesročivi – nego su sva tvoračka nastojanja okrenuta *imperativu ozbiljne, usredsređene igre*. Otud se rukopis Katalin Ladik zasniva na dobro istraženoj nestabilnosti: tekst se gradi od rasutih dnevničkih odrednica, dijagnostičkih opisa intimnih svetova, posveta umetnicima i stvaraocima (od Jožefa Atile do Nikole Tesle) koji su usmerili umetnicu prema strasti spoznaje svih izdanja same sebe. U tekstu se zatiču i erotske fantazije, i stilizovane crno-bele fotografije koje telo i formatizuju i dezintegrišu. Grafički i vizuelni materijal nema intimnu vrednost, jer se intima neprestano ukida i napušta, u ime građenja mita o ženi kao složenom i neuhvatljivom subjektu empatije i suprematije. Gradnja tog mita košta odviše: tekst se formira kao teritorija tamnice, a tu zatočene žene moraju da nauče kako da prevaziđu granice zadatog sopstva, ali i moraju formulisati priručnik o tome šta da učine sa svojim novim, oslobođenim, izgrađenim i fermentisanim identitetima.

Pesnikinja, glumica i multimedijalna eksperimentatorka u verbalno-vizuelnoj povesti samoistraživanja koju koketno oslovljava podnaslovom „romaneskna životna priča“ raščrtava reljefnu mapu s putokazima performansa i performansima životnih putokaza. Katalin Ladik kontinuirano izmešta granice, i njena transgresivna umetnost zasniva se na stalnom dislociranju čulnih senzacija, na njihovim dugim migracijama iz jedne dimenzije u drugu. Napisane reči menjaju mesta i značenja, dozivajući očuđenje; telo menja prostor rekontekstualizujući svoja svojstva; prevazilaze se granice roda, identiteta, nacionalne pripadnosti i teritorijalne situiranosti, razobručavaju se i ona možda ne tako vidljiva klasna obeležja. Kreira se transdisciplinarnost koja uspostavlja samo sebi odgonetljive algoritme koji su ipak dovoljno jasno sistematizovani da bi se odbacila pretpostavka o proizvoljnosti.

Umetnost Katalin Ladik je kodirana u prostoru, zasnovana na dinamičnosti teksta, na interakciji simbola koji lutaju i evoluiraju. U tekstu Katalin Ladik telo se istražuje kao govor, politizuje kao poruka o ambiciji opstanka, i opstanku ambicije; u tim procesima telo se razrešava balasta dualističkih definicija, ali promišljanje njegovih moći i funkcija ne vodi uvek ka ishodima koje teorije programiraju ili vrebaju. Umetničko telo u prozi je diskurzivno i performativno, nesvodivo na banalnost egzibicionizma. Opsesivna tema Katalin Ladik je beznadežno složen odnos tela i svega onoga što jeste telesnost, a neprestano izmiče telu: zavođenje, libido, uživanje, ekstaza, psihološke igre, zamene uloga, prisvajanje uloga, otimanje uloga. Međutim, ta korporealna jednačina s više nepoznatih nije ni tragična ni bizarna: u telo se gleda ne više kroz erotsku i mističnu, već kroz kritičku i neretko satiričnu vizuru. Ako bismo da se igramo medijskim banalizacijama, recimo ovo: Katalin Ladik nije Dita fon Tiz, već Ketī Aker za čitaoce u remisiji.

Gde je telo nenormirana činjenica, pribežište za objašnjenja nađe se u jeziku. Jezik, koji nas teraju da posmatramo istovremeno kao gradivo i kao kontrolni mehanizam, paradoksalno je svet teksta u isti mah povezao sa čitaocem i zauvek odvojio od njega. U tekstu se čitalac snalazio rukovodeći se vanliterarnim znanjima, ali ga je doživljavao kao autonomnu oblast delanja i mišljenja koju ne može menjati svojom spekulacijom. U kreativnom procesu omogućeno nam je da prevaziđemo svoje socijalno i civilizacijski formulisane, zadate i utemeljene identitete, koji nas, zahvaljujući automatskim klasifikacijama, planski zarobljavaju i ograničavaju. Taj prostor omogućava i da se prevaziđu granice ženskog identiteta koje su uslovljene društveno i kulturno, uspostavljene na lažnom univerzalizmu i ukorenjenoj podređenosti; taj prostor otvara i mogućnost da se razmreže vidovi telesnog uživanja. Verbalna provokacija i seksualna subverzija nisu određenja koja išta objašnjavaju, jer je reproduktivna funkcija ženskog tela repetitivno nametana kao neshvatljiva misterija, kao uvek živ izvor monstroznog i potencijalno opasnog haosa. Granice ženskog tela su porozne i neuhvatljive, artikulišu ne samo glasove sa margine nego i potisnuta, omalovažena jezgra eksperimenta. Ništa od tih užeglih postavki nema veze s tokovima teksta Katalin Ladik, jer su teorijska raščitavanja opasnosti koje prete od ženskog tela uglavnom bila mreže za hvatanje u nove normativnosti.

Proza Katalin Ladik uvezuje vremenske linije, prizore i motive, u nepretencioznoj želji da strast stvaranja dobije svoju ispovest. Tri profesionalne inkarnacije koje kao paučina drže ovaj rukopis (urednica, umetnica i staklorezačica) nisu tek emanacija iste ideje, već sebe i druge provociraju, iskušavaju i osporavaju. U ovoj grafo-monografiji – koja iziskuje baš tu žanrovsku kovanicu – stapaju se i glože dnevnički zapisi o hodu po Hvaru, Budimpešti i Novom Sadu, povremeni egzistencijalni košmar i strpljivo utirani karijerni put, vizije i halucinacije o rivalitetima identiteta. Mešajući liriku i fantastiku, studije performansa i dnevno važne teme, Katalin Ladik pokazuje kako san i granične tačke jave i mašte oblikuju priču bez finala koja nema za cilj da se ikada stabilizuje u formalizovan narativ. Jedini plitki temelj teksta jeste fokus na lice: na pokušaje da se lice nacrtā i potom izbriše, da se oblikuje i rastopi, da bude i promenljivo i prepoznatljivo. Lice je metafora nužne nestalnosti tela:

promena se beleži kolažima i montažama, verbalnim i vokalnim performansima, preuzetim pa odbačenim ulogama, nizovima i slojevima priča koje se kovitlaju i potiru.

Proza Katalin Ladik nije samo razmreženi rizom, ni samo babuška koja skladišti umetničin alter ego. Fragmentarna struktura teksta koji se umnožava i kovitla u moru razlika ne odražava haotičnost i neuravnoteženost života glavne junakinje koliko njene spasonosne izlete u rastočenost, u njenu potrebu da menja životne prostore, vokacije, poslove, intimne veze i porodične odnose, sve zato da bi rasterećeno pristupila potrazi za višebojem identiteta, zato da bi u sebi našla ne zatomljeno i istraumirano dete, već goropadnog islednika. Junakinja eksperimentiše svojim telom sa mnogo više radosti nego patetike, isprobava više uloga u procesu personalnog nihilizma, odbijajući da se ograniči na jedan crno-beli svet ženskih egzistencijalnih konflikata koji se uvek javlja iz ironične i tragikomične perspektive. Telo i priča iskazuju nesigurnost i autodestruktivnost, artikulišu sve one izazove koje postavljaju pred njih oportunitizam i manipulativnost, insistirajući sve vreme na ispovednom tonu i otvorenosti koja kod čitaoca ne izaziva nelagodu, već traži interaktivnu pažnju i kreativno učešće.

Lica Katalin Ladik čitaocu se ne ukazuju kao bliskom prijatelju kome žele i mogu da otkriju skrivene misli i istinske namere, nego mu se otkrivaju onako kako se glumac otkriva pozorišnoj publici: igraju sva ta lica jednu od svojih brojnih uloga i uspostavljaju izmaštanu i iskonstruisanu verziju realnosti. U pozorišno razigranoj iluziji romaneskne ispovesti nije važna pouzdanost naratorke, još manje naša procena njenih etičkih parametara i ideološkog stava. Pikarska junakinja koja luta umom i licem priča više o raspoloženjima i prostovima, manje o emocijama, koje jedva da su prateći efekat. Kao što, po Didroovim rečima iz *Paradoksa o glumcu*, suze glumca uvek teku iz njegovog mozga, tako svako osećanje i psihološko stanje o kome pripovedni subjekt govori mora prvo biti racionalizovano, da bi potom bilo verbalizovano, svedeno na konvencionalni, prateći znak, odnosno ilustraciju određenog događaja.

Koherentnost teksta često je samo zamka u koju upadamo kao u bunar igre:

Dešavalo se da bi bez prethodne najave neočekivano otputovala na neko jadransko ostrvo na kojem je imala malu kamenu kuću, i odande pisala čežnjiva, emotivno nabitena, skrivenom erotikom zasićena pisma u kojima se žalila kako joj je priroda ružno podvalila, jer ju je ostavila bez krila.

Uzbudljiva nekoherentnost i kontrolisana nezaokruženost ove meditativno-interventne proze pružili su čitalaštvu neočekivan uvid ne samo u sklapanje povesti o identitetu, nego i u rad pripovedanja, u tajne i nedoumice autorizacije, u funkcionisanje stvaralačke imaginacije, često izložene neočekivanim izazovima i naporima iz krajnje prizemnih i pakosnih razloga. Proza Katalin Ladik razliva se u refleksije razigranog i nepretencioznog mesijanizma čijim se jezikom ne zaobilazi patrijarhalni diskurs ni socijalna hijerarhija, već se oni svesno uključuju u igre koje im ne pripadaju, bez namere direktne konfrontacije ali s pritajenim izrugivanjem koje tinja a ne razgoreva se.

„Onaj ko živi više života, umire u više smrti“, stoji kao epigraf pre naslova ove knjige. Reči Oskara Vajlda koje su dozidane knjizi kao nekakva balustrada više su izrugivanje sentencioznosti nego utemeljivanje teksta. Tih više smrti nisu pompezna glorifikacija umetničke geneze, već su brojčanik islednika koji sve evidentira i kada je zatočen. Katalin Ladik ispisala je novi vid autofikcije u kom je iskrena, neposredna i brutalna kao Ketí Aker svojevremeno. Njen tekst je koherentniji i uverljiviji u istoj onoj meri u kojoj je višeboj s islednikom u sebi carski put ka dionizijskom prerušavanju umesto ka dosadnjikavoj apolonskoj samospoznaji.